

at 4 I $\frac{160}{936}$ 8.6. E 212/5

A DEBRECENI TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYOS
TÁRSASÁG I. OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYAI

V. KÖTET. 10. SZ.

ACTA CLASSIS I. SOCIETATIS SCIENTIARUM
DEBRECINENSIS DE STEPHANO TISZA NOMINATAE

TOM. V. FASC. 10.

A POLGÁRI PER CÉLJA

ÍRTA:

BACSÓ JENŐ

R. TAG.

Székegyházi Székfoglalóul jelöltve
az I. osztály 1931 november 10-én tartott (LVI.) ülésén.

DEBRECEN, 1934.

FŐBIZOMÁNYOS: STUDIUM KÖNYVKIADÓ R.-T.
BUDAPEST, IV., KECSKEMÉTI-UTCA 8.

Városi nyomda Debrecen 1934—1250.

A POLGÁRI PER CÉLJA

A perjogi irodalomban tudományos fejtegetés alá került perjogi problémák között ma is eldöntetlen kérdés, hogy mi a polgári per célja, hogy így milyen alapgondolatot kell szem előtt tartani mindig, úgy a perjogi törvények alkotásánál, mint azok magyarázatánál.¹

Miután a per első és tulajdonképeni rendeltetése szerint jogvédelmi eljárás,² arra nézve, hogy mi a per célja, a felelet könnyűnek látszik, t. i. a per célja nem lehet más, mint a perbeli jogvédelem. E tekintetben alig is lehet nézeteltérés. Vitás azonban az, hogy milyen legyen ez a jogvédelem, vajjon kielégíti-e a per célját akkor is, ha az nem perrendellenes, vagy pedig csak akkor valósul meg a per cél, ha a jogvédelem az igazságnak megfelel.

A német perjogi tudomány két igen kiváló képviselője, *Wach* és *Hellwig*, homlokegyenest ellenkező álláspontot foglal el.

Így *Wach*³ szerint a per célja nem az anyagi igazság. Sőt, mint mondja, a pertárgy magánjogi természete elvileg az igazság megállapításáról való lemondásra kényszerít, mert a peranyagot a felek szolgáltatják a bírónak s ezzel megvonják az ő kogníciójának a határát, az ő állításaik és bizonyítékaik alkotják a tényállást, a bírónak az ügyről való tudomása, ha az nem hivatalos tudomás, használhatatlan marad. Szerinte — mint azt másutt olvashatjuk⁴ — az igazság megállapítása nem célja a pernek és nem is lehet az. Az anyagi igazság, mint per cél, csak olyan eljárásban képzelhető... ahol a szabad kutatás elve (*Forschungsmaxim*), mint az állami organum hivatalos kötelessége, van felállítva.

Ezzel szemben *Hellwig*⁵ úgy tanít, hogy a per célja az igazság kiderítése.

¹ Így pl. hogy a felülvizsgálati bíróság jogköre mennyiben terjed ki a ténykérdésre. Ha a cél pl. a megfelelő jogszabály alkalmazása, úgy helyes magyarázat szerint nemcsak a Pp., hanem már az 1893 : XVIII. tc., továbbá a német, az osztrák Pp. felülvizsgálata, sőt a francia „pourvoi en cassation“ is kiterjed bizonyos ténykérdésekre. V. ö. Szerző: A felülvizsgálati eljárás. Budapest, 1915. 97. s. köv. I., továbbá 141. s. köv. II. *Magyarj*: Magyar polgári perjog. II. kiad. Budapest. 565. s. köv. I.

² Szerző: A polgári perrendtartás tankönyve. Budapest. 1917. 3. s. köv. II.

³ Das Geständniss. Archiv für die Civilistische Praxis. Tübingen und Leipzig. 64. k. 203—105. II.

⁴ Vorträge über die Reichs-Civilprocessordnung. Bonn. 1896. II. kiad. 199. I.

⁵ Lehrbuch des deutschen Civilprocessrechts. Leipzig. 1907. II. k. 39. I. — Ezt tekinti a per céljának *Vinkler* János is: Az igazság a polgári perben. Budapest. 1929. 2. s. köv. II. L. még *Staud* Lajos: Alkalmi írások a bíróról, az ítélkezéstről, a jogról és az igazságról.

Érdekes, hogy éppen *Wach*⁶ nem tartja a per céljának az igazság kiderítését, holott tudvalevőleg ő volt az, aki a jogvédelmi igény (Rechtsschutzanspruch), a máskép ú. n. konkrét közjogi keresetjog fogalmát hozta be a perjog tudományába, mely lényegileg abban áll, hogy jogunk van a perbeli védelemre, tehát egy általunk meghatározott tartalmú ítéletre. Ámde, hogyan volna egy ilyen jog elképzelhető, ha a per célja nem az igazság kiderítése ?!

Szerinte továbbá az alperest a perben nyilatkozási és perbebocsátkozási kötelesség terheli, ami ugyan nem áll,⁷ de ha állana, akkor *Wach* szerint a fél köteles a perben résztvenni, cselekedni, nyilatkozni, de nem köteles az igazat mondani, tehát hazudhat is.

Az igaz, hogy a német perrend az igazmondást kifejezetten nem teszi a felek kötelességévé, de ez annyira magától értetődő, hogy, mint *Hellwig* mondja,⁸ egy olyan perrend, mely a hazugságot, mint jogellenes cselekvényt, a perben nem tiltaná meg, a legalacsonyabb fokon állana.

A per célját illetően a most említett, egymással szemben álló két nézet mellett még más, ezektől eltérő nézetekkel is találkozunk.

Így pl. *Pagenstecher*⁹ szerint az ítélet csak akkor teljesíti célját, ha az igazságot deklarálja... azonban a jogerő után, ha az, amit a bíró deklarált, nem az igazság, úgy az lesz igaz, amit ő igaznak jelentett ki. Tehát a percél akkor egy fikció megteremtése, illetőleg egy azon alapuló igazság lenne ?!

*Reichel*¹⁰ pedig azt mondja, hogy az anyagi igazság csak egy cél, de nem a per célja.

*Wendt*¹¹ egyenesen azt mondja, hogy a polgári perben nincs más, csak alaki igazság.

Goldschmidt,¹² ki a perjogi irodalomban egyébként is egészen sajátos felfogásával tűnik ki, a per céljául a jogerőt tekinti, magát a pert a jogerő előidézésére (Herbeiführung) irányuló eljárásnak nevezvén.

Canstein,¹³ ki elvileg szintén az anyagi igazságot tekinti a per céljának, *Wach* tanításával szemben, ki a maga állítását azzal is igyekszik alátámasztani, hogy az államnak a peres ügyhöz semmi érdeke nem fűződik, helyesen mutat rá, hogy igenis közérdek az, hogy a jogvédelem ne a jogosulatlanoknak adassék. Másfelől azonban azt is mondja, hogy a perben az alaki igazság sem nélkülözhető, ami nemcsak a feleknek, hanem az államnak is érdeke. Szerinte meg kell elégedni az alaki igaz-

⁶ Defensionspflicht und Klagerecht. Grünhut's Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart. Wien. 1879. VI. k. 516. s köv. I.

⁷ Szerző : A jogvédelem előfeltételei a polgári perben. Máramarosziget. 1910. 51. s köv. II. s id. Tankönyv 63. I.

⁸ Lehrbuch. II. k. 44. I.

⁹ Zur Lehre v. d. materiellen Rechtskraft. 1905. 305. I.

¹⁰ Zur Behandlung formnichtiger Verpflichtungsgeschäfte. Archiv. f. d. civ. Praxis. 104. k., 123. I. Mint mondja : „materielle Wahrheit ist nur ein Ziel, nicht der Ziel des Processes“.

¹¹ Beweis und Beweismittel. Archiv f. d. civ. Praxis. 63. k. 267. I.

¹² Der Process als Rechtslage. Berlin. 1925. 151. I.

¹³ Die Grundlagen des Beweisrechtes. Zeitschrift für Deutschen Civilprocess. Berlin. II. k. 306. s köv. I.

sággal ott, ahol a felek rendelkezési jogát tekintetbe kell venni, továbbá a jogi vélelmeknél, közokiratoknál s a makacssági eljárásnál.

Az igaz, hogy — mint látni fogjuk — ezekben az esetekben nehezebb az igazság kiderítése, de azért még sem mondhatjuk, hogy ilyenkor a cél az alaki igazság, annál kevésbbé, mert szerintem helytelen alaki és anyagi igazságról beszélni, mert az igazság csak egy lehet.¹⁴

I. Ha a per célját helyesen akarjuk meghatározni s úgy a per-törvények alkotásánál, mint azok magyarázatánál helyes és megfelelő alap gondolatból akarunk kiindulni, úgy nem szabad szem elől téveszteni, hogy egy konkrét esetben más lehet a per célja az állam és más a felek szempontjából.

Ahogy én a szóbeliségen alapuló modern perjogok tételes intézkedéseiből látom, a per eszményi célja az igazságnak megfelelő jogvédelemadás.

Ha ugyanis az állam szempontjából nézzük a pert, nem szenvedhet kétséget, miszerint az, hogy egy konkrét esetben a felperes vagy az alperes nyer-e a perben jogvédelmet, az államra nézve közömbös. Az államnak csak az állhat érdekében, hogy a tárgyi jog, illetőleg az alanyi jog által megszabott, de a tényleges állapot által megzavart vagy veszélyeztetett jogrend helyreállítassék, vagyis, hogy a tényleges állapot a jogállapotnak megfelelővé tétessék.

Ez a cél pedig akkor teljesül, ha az ítélet a tényállást megfelelően állapítja meg s a jogszabályt a tárgyi, illetőleg az alanyi jog által megszabott jogrendnek megfelelően alkalmazza, más szóval, ha a bíróság úgy a ténykérdésben, mint a jogkérdésben helyesen ítél.

Ha tehát az ítélet a valóságnak megfelel. Ezért minden ítélet általános funkciója szerint deklaratív, melynek azt kell kijelenteni, hogy a per tárgyát képező jog fennáll, vagy nem áll fenn, melynek hiteles bírói megállapítása harmadik személyekre is irányadó. Csak különös vagy másodlagos funkciója szerint lehet valamely ítélet marasztaló, vagy jogállapotváltoztató, konstitutív.

Mint hogy pedig az általános funkciónak megfelelő jogmegállapítás mindig bizonyos tényállás megállapítását tételezi fel, amennyiben ennek a tényállásnak ugyanazon vagy más személyek között egy másik perben jelentősége volna, azt a korábbi perben hozott ítélettel, mint közokirattal bizonyítani lehet s az a bíróra nézve kötelező következtetési állapot képez, az ellenkező bebizonyításáig, ami itt is meg van engedve.

S ha egy konkrét esetben az ítélet nem fedné a valódi jogi és tényleges állapotot s ha pl. a fél perbeli cselekvénye, vagy mulasztása folytán jönné létre olyan ítéleti megállapítás, mely a valóságnak meg nem felel, az ítélet harmadik személyek által is megtámadható. Pl. alperes elismeri a felperes követelését. Az ítélet csőd esetében szerintem megtámadható, ha a Csődtörvény 26. s köv. §§-aiban előírt feltételek nem forognának is fenn, ha tehát az elismerés jóhiszeműen (pl. tévedésből) történt. A Végrehajtási törvény 197. §-a esetében pedig — úgy gondolom — a kifogást tevő hitelező a Pp. 84. §-a értelmében, mint mellékbeavatkozó perorvoslattal élhetne.

¹⁴ L. Staud: id. m. 30. s köv. II. idevonatkozó szép fejtegetéseit.

Más a helyzet, ha a pert a felek nézőpontjából vesszük figyelembe. A fél t. i. nem arra törekszik, hogy a perben annak adassék jogvédelem, akinek a konkrét esetben ahhoz joga van, hanem, hogy ő nyerje meg a pert, közömbös lévén reá nézve, hogy ez a pernyerés az igazságnak megfelel-e vagy sem, közömbös az is, hogy a bíróság a tényállást a valóságnak megfelelően állapítja-e meg, s a jogszabályt a tárgyi, illetőleg az alanyi jog által megszabott jogrendnek megfelelően alkalmazza-e, vagyis hogy a ténykérdésben is, a jogkérdésben is helyesen ítélkezik-e, mert fő a pernyertesség.

Mínt hogy így a perben az állam és a fél érdeke egymással igen sokszor ellentétben áll, még ha a fél részéről nem is forog fenn a rossz-hiszemű perlekedés, hogy t. i. a maga pernyertességét mindenáron, még a jog és igazság ellenére is keresztül vigye, a törvényhozásnak, a per eszményi céljának szem előtt tartásával a perintézmény szabályozásánál arra kell törekedni, hogy a felek ily irányú szándékának megvalósulását megakadályozza, vagy legalább is megnehezítse. Másfelől olyan szabályokat kell alkotnia, amelyek a legnagyobb mértékben megadják a bírónak a lehetőséget az igazság kiderítésére.

Az alábbiakban azt a kérdést vizsgáljuk, vajjon ezt a célt a modern perjogi alapelveken alapuló perrendtartásunk, az 1911 : I. tc. megvalósítja-e egyáltalán és mennyiben.

II. Tudvalevő, hogy ez a cél a régi perjogi törvényhozások előtt közömbös volt, mert eltekintve azoktól a peres eljárásoktól, melyekben a felek közötti jogvitát istenítéletekkel, bajvívásokkal, stb. döntötték el, az oly tökélyre emelkedett római magánjog peres eljárása is, legalább kezdetben, a legis actiók korában, ezt az eszményi célt teljesen figyelmen kívül hagyta.

Így a legis actio per sacramentumnál, mely az eljárás rendes és közönséges alakja volt, nem a jog fennállása, vagy fenn nem állása felett döntött a judex, hanem, hogy a felek közül ki nyerte meg a fogadást. A felett kellett döntenie : „cuius sacramentum justum sit“. A bíró nem mérlegelhetett, hiszen a fogadást csak nyerni vagy veszteni lehetett.¹⁵ Hogy itt nem az igazság kiderítése volt a cél, kétségtelen.

III. Hogy a mi perrendtartásunknak eszményi célja az igazságnak megfelelő jogvédelemadás, az a törvény számos intézkedéséből kitűnik.

Azok, akik tagadják, hogy a per célja az igazság kiderítése volna, azok, épen úgy mint *Wach*, a per tárgyának magánjogi természetére utalnak.

Kétségtelen, hogy itt áll elő a legnagyobb nehézség, mert a pertárgy magánjogi természete miatt a polgári perben — indokolást nem igénylő okokból — a rendelkezési és a tárgyalási elv az uralkodó.

Az előbbi a felek akaratótól teszi függővé a perbeli védelmet,

¹⁵ V. ö. *Marion Géza* : A római magánjog elemeinek tankönyve. 82. l. Ha a per eszményi célját nézzük, már tökéletesebb volt a legis actio per iudicis s. arbitri postulationem, amennyiben itt nem a jog, hanem a méltányosság szerint kellett ítélni, bár viszont az itt szóbanforgó keresetek, illetőleg jogviszonyok (actio finium regundorum, communi dividundo, familiae herciscundae stb.) természete, épúgy, mint a mai osztoztató perekben, nehezíti meg a bíró helyzetét.

illetőleg annak terjedelmét s igaz, hogy már maga ez a körülmény is olyan ítéleti megállapítást okozhat, mely a perenkívüli, a jognak megfelelő állapotot nem fedi. A tárgyalási elv pedig a bírói kogníció tárgyát s így az ítélet alapját képező peranyag összegyűjtését a felek feladatává teszi.

Peranyag alatt érteni kell minden, a perben a bíró által észlelhető tényeket és bizonyítási eszközöket, helyesebben egyrésről a felek előadását, nevezetesen a jogállításokat, tényállításokat, nyilatkozatokat, másrésről a felek, esetleg a bíróság által behozott bizonyítási eszközökön észlelhető tényeket.

Ami különösen a jogot keletkeztető, megváltoztató, vagy megszüntető tényeket illeti, azokat a bíróság csak akkor veheti figyelembe, ha a felek tényállítás alakjában behozzák a perbe. Kétségtelen, hogy ez is előidézheti a jognak meg nem felelő ítéleti megállapítást, másfelől azonban a bíróság ezeket a tényeket figyelembe venni köteles, bármelyik fél hozza is fel azokat. Ha tehát a felperes keresetében olyan tényt állít, melyből kitűnik, hogy az ő joga nem is keletkezhetett, vagy már megszűnt stb. a bírónak azt figyelembe kell venni (pl. kiskorúság, fizetés), kivéve, ha a magánjog szerint a jogszüntető tény érvényesítése a másik fél rendelkezése alá esik (pl. elévülés).¹⁶

Mint hogy így a peranyag összegyűjtése, elsősorban legalább, a felek feladata s a felek perbeli cselekvényeiket — érthető okokból — a Pp. által meghatározott módon és időben kénytelenek végezni, az e részbeni mulasztás vagy késedelem megint csak a jognak meg nem felelő ítélethez vezethet. Azt azonban nem lehet mondani, hogy a pernek ily módon való szabályozása ellentétben állana a per céljával.

Ellenkezőleg, Perrendtartásunk e téren is nagy haladást tett, hogy a per célja minél inkább megvalósulhasson. T. i. szemben az ú. n. esetlegességi elvvel, a perbeli cselekvés szabadságának elvét juttatja érvényre, amennyiben a 221. § szerint a tényállítások, az ellenfél tényállításaira való nyilatkozatok, a bizonyítékok megnevezése vagy felmutatása és a rájuk vonatkozó nyilatkozatok rendszerint bármikor megtehetőek annak a tárgyalásnak bezárásáig, amely a fennforgó kérdést elintező határozatot megelőzi. E § további rendelkezése csak az e téren előfordulható visszaéléseket (perkésleltetés) akarja megakadályozni.

Sőt, hogy az igazság minél tökéletesebben kideríthető legyen, a Pp. a felebbezési eljárásban is megengedi a felebbezési kérelem és ellenkérelem korlátai között, hogy a felek olyan tényállításokat és bizonyítékokat hozhassanak fel, melyeket az első bíróság előtt fel nem hoztak s megengedi, hogy a tényállításokra és bizonyítékokra az első bíróság előtt elmulasztott vagy megtagadott nyilatkozatokat a felebbezési bíróság előtt pótolhassák (Pp. 498. §), s bár az 1930 : XXXIV. tc., a törvénykezés egyszerűsítéséről (T. E.) a feleknek ezt a jogát annyiban korlátozza, hogy a novumokat már a felebbezésben, illetőleg a válasziratban kell felhozni, s hogy a szóbeli tárgyaláson felhozott novumok

¹⁶ V. ö. Hellwig : System des Deutschen Zivilprocessrechts. Leipzig. 1912. 413. 1.

csak akkor vehetők figyelembe, ha e miatt a tárgyalást nem kell elhalasztani, ha a fél nyomban valószínűvé teszi, hogy iratában hibáján kívül nem érvényesíthette azokat (T. E. 32. §.) s bár a fél ebbeli mulasztása a jognak meg nem felelő ítéleti állapotot idézhet elő, ebből mégsem következik, hogy a törvényhozó ezzel a rendelkezéssel az igazság kiderítését akarná megnehezíteni, vagy meggátolni.

Ellenkezőleg, hogy a Pp. itt is az igazság kiderítését tartja szem előtt, kitűnik abból is, hogy szemben a korábbi joggal, a tárgyalási elv mellett, a hivatalból való eljárás elvének is tágabb teret enged, mert a Pp. szerint a bíróság azokat a tényeket, melyekről hivatalos tudomása van, akkor is figyelembe veszi, ha a felek azokat fel nem hozzák (Pp. 267. §), hivatalból rendelheti el a tanuhallgatást (288. §), a szemletárgy s az okirat felmutatását (326. §, 340. §), a szakértő meghallgatását, a felek eskü alatti kihallgatását (368. §.). Sőt a nyomozás elve érvényesül, mikor a bíró a hatáskör alapjául szolgáló pertárgy értékének megállapítása végett hivatalból is tudakozódhatik, szemlét tarthat és szakértőket is meghallgathat (5. §), vagy amikor a külföldi jogszabály megismerése végett felhasználhat a felek részéről fel nem hozott forrásokat is s az evégből szükséges lépéseket hivatalból is megteheti (268. §), vagy amikor kár, vagy elmaradt haszon mennyiségének megállapítása céljából nemcsak szakértők meghallgatását, hanem bizonyításfelvételt és tudakozódásokat is hivatalból foganatosíthat (271. §). Általában pedig köteles a bíró a hivatalból figyelembe veendő körülmények felderítésére ügyelni (225. §).

S bár a tárgyalási elv mellett a peranyag összegyűjtése a felek feladata, de mert a percel az igazság kiderítése, a bíró a tényállás felderítése céljából elrendelheti, hogy a fél leszármazási táblákat, terveket, vázlatokat és más felvilágosító rajzokat terjesszen elő (228. §).

A bíró egyénisége különösen érvényesülhet az igazság kiderítésénél az ő kérdéségi jogánál fogva, mert az elnök, illetőleg a bíró gondoskodni köteles arról, hogy az ügy kimerítő tárgyalásban részesüljön (224. §), hogy a felek homályos kérelmeiket, tényelődásaikat és nyilatkozataikat magyarázzák meg, hiányos tényelődásaikat, bizonyítékaikat egészítsék ki s általában a szükséges kérelmeket és nyilatkozatokat tegyék meg... Evégből a felekhez kérdéseket intézhet... A járásbírósi eljárásban köteles a bíró az ügyvéd által nem képviselt felet, a szükséghez képest cselekvényeinek és mulasztásainak következményeire... figyelmeztetni (225. §). A tényállás felderítése végett az egyik vagy mindkét fél személyes megjelenését is elrendelheti (221. §).

A Pp. tehát, amikor a bírót pervezetési és kérdésési joggal ruházza fel, kétségkívül a per eszményi céljának megvalósulását igyekszik előmozdítani.

IV. Míg a bíróság a peranyag tekintetében — a fent mondott értelemben — a felek akaratához van kötve, addig az ítélelhozatalnál a felek által felhozott jogszabály egyáltalában nem köti, amennyiben *jura novit curia*; de azért itt is kötve lehet a bíró, ha a konkrét esetben más államban érvényes jogszabályokat, a viszonyosságra vonatkozó szabályokat, továbbá a helyi és különszerű szokásokat, vagy pedig a

helyhatósági szabályokat kell alkalmaznia, s azokat nem ismeri (v. ö. Pp. 268. §).

V. Az ú. n. köztapasztalati tények, melyek ismerete nélkül a bíróság a megfelelő jogszabályt nem alkalmazhatná s melyek úgy a konkrét tényektől, mint a jogszabálytól különböznek, ugyanolyan tekintet alá esnek, mint a jogszabály, t. i. alkalmazásuk, illetőleg figyelembevételük független a felek akaratától s így a bíróság azokat mindig hivatalból veszi figyelembe.¹⁷

Bizonyos megtörtént tények ugyanis mindig bizonyos ténybeli eredményt hoznak létre, mely a szó igazi értelmében nem tény, hanem tényeredmény,¹⁸ s így bizonyítás tárgyát nem is képezi, mégis a jogszabály alkalmazása szempontjából, mint tény jön figyelembe. Pl. a rosszhiszeműség, feslett életmód stb., mely nem egyéb, mint bizonyos megtörtént tényekből vont ténybeli következtetés, ténybeli ítélezés, melyre minket köztapasztalati ismereteink képesítenek.

Innen van, hogy avégből, hogy az ítélet a per célját megvalósítsa, a bírónak nemcsak a jogot, de az életet is ismernie kell.

VI. A per célja tehát az igazságnak megfelelő jogvédelem, ami abban áll, hogy a bíróság a per tárgyát képező jogviszony fennállását vagy fenn nem állását, illetőleg a per tárgyát képező tény valóságát vagy valótlanságát megállapítja. Hogy azután ez a megállapítás s annak alapján az esetleges további rendelkezések (a marasztalás, jogállapotváltoztatás), a per eszményi céljának megfelelően történhetnek-e, az attól is függ, hogy a perjogi törvények a bírói kogníció tárgyát képező peranyag, tehát az ítélet alapjai — összegyűjtésénél, milyen szerepet adnak a feleknek és a bíróságnak, s hogy ez utóbbit milyen terjedelemben ruházzák fel a pervezetés és kérdezés jogával.

VII. Később még rátérek azokra a jogi elvekre és szabályokra, melyek kétségkívül lehetővé teszik, hogy egy, a jognak meg nem felelő perbeli állapot keletkezzék, azonban ezekből sem lehet arra következtetni, hogy a törvényhozó a perjogi törvények megalkotásánál figyelmen kívül hagyná a pernek — fentebb már többször említett — eszményi célját.

VIII. Most pedig nézzük a Pp. ama rendelkezéseit, melyek kétségtelenné teszik, hogy a magyar törvényhozás a Pp. megalkotásánál a per eszményi célját tartotta szem előtt, amit egyébként már az eddiegiekből is láthattunk.

Így — mintegy generális szabályként — szemben a korábbi joggal, az igazmondás köteleességét állapítja meg, ezzel is biztosítani akarván, hogy az ítélet a valóságnak megfelelő alapokon épüljön fel, vagyis, hogy a való jogi helyzetnek megfelelő legyen s a jogvédelem az igazságot juttassa érvényre.

Ebből a célból a tilos perbeli cselekvényektől való tartózkodást a felek köteleességévé téve, egyebek között azt a felet, illetőleg képviselőt

¹⁷ V. ö. *Magyary* : i. m. 395. s köv. I. *Bayer Hermann* : Entscheidungsgrundlagen. Graz, 1911. 100. s köv. I.

¹⁸ *Szerző* : id. Felülvizsg. 25. s köv. II.

is pénzbírsággal sújtja, aki jobb tudomása ellenére az ügyre tartozó olyan tényt állít, amely nyilvánvalóan valótlan, az ügyre tartozó tényt nyilvánvalóan alaptalanul tagad, vagy nyilvánvalóan alaptalanul hivatkozik valamely bizonyítékra (222. §). De a Pp. más intézkedéseiből is kitűnik, hogy a régi jogokkal szemben, a perbeli hazudást tiltja s az igazmondás kötelességét állapítja meg. (V. ö. Pp. 111., 118., 175., 336., 544. §§.)¹⁹

Az igazmondás kötelessége azonban nem azt jelenti, hogy a felek a perben az igazság kiderítésénél közreműködni volnának kötelesek, mert a felek a perben soha sincsenek arra kötelezve, hogy valamit tegyenek, perbebocsátkozási, perbenmaradási kötelesség nincs, hanem csak azt, hogy amennyiben a fél résztvesz a perben, perbeli cselekvényeinél a valódi jogi helyzetet tartsa szem előtt.

IX. Az eddig mondottaktól eltekintve, az, hogy a mi Pp.-ünk az igazság kiderítését tekinti a per céljának, különösen kitűnik a bizonyítási eljárásra vonatkozó szabályokból.

Az uralkodó felfogás — szerintem ugyan tévesen —²⁰ bizonyítás alatt a félnek azt a cselekvényét érti, mellyel az a bíróságot a tényállítás valóságáról vagy valótlanágáról meggyőzni törekszik, s a Pp. szerint a bíróságnak a tényállítás valóságát vagy valótlanágát kell megállapítani s e tekintetben a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét juttatja érvényre, mely szerintem is a leghathatósabb eszköz az igazság kiderítésére.

A bíróságnak u. is abból a célból, hogy ítéletet hozhasson, bizonyos multban történt tényeket kell kideríteni, melyek — miután peren kívül történtek — nem esnek az ő érzéki megfigyelése alá. Ezeket tehát ő csak következtetés útján derítheti ki s következtetési alapul a bíró előtt, tehát a perben történt, ú. n. perbeli tények szolgálnak. A perbeli és a perenkívüli tények pedig oksági viszonyban állanak egymással, olyképpen, hogy a perenkívüli tény az ok, a perbeli tény pedig az okozat. A bíró tehát az okozatból következtet az okra, vagyis az érzéki megfigyelése alá eső perbeli tényből az érzéki megfigyelése alá nem eső perenkívüli tényre.²¹

Ámde az ítéletozatal idejében a bíró előtt rendszerint nem egy, hanem több és pedig a legtöbbször egymással ellentétes perbeli tény fekszik (az ú. n. peranyag), melyek közül a bírónak kell kiválasztania azt a perbeli tényt, illetőleg tényeket, melyekből következtethet a perenkívüli tényekre.

A kiválasztás pedig a bizonyítási eljárás szabályai szerint történik s e tekintetben az idők folyamán kétféle bizonyítási rendszer

¹⁹ A német és osztrák perrendet illetően l. *Bayer*: i. m. 64. s köv. l. L. azonban *Hellwig*: id. Lehrbuch., 41. s köv. l. Házassági perekben azonban, ha a bíróság a peres felek személyes megjelenését elrendelte, a meg nem jelent féllel szemben a német perrend 619. §-a szerint úgy kell eljárni, mint a meg nem jelent tanuval. A mi Pp.-ünk 657. §-a szerint a tanukra megszabott büntetés a felekkel szemben házassági perben sem alkalmazható. A német perrend fenti rendelkezése kétségkívül a tényállítás minél tökéletesebb kideríthetését célozza.

²⁰ V. ö. *Szerző*: id. Tankönyv. 136. s köv. ll.

²¹ *Szerző*: id. Tankönyv, 136. s köv. ll. *Magyary*: i. m. 391. s köv. ll.

fejlődött ki, t. i. a kötött, vagy máskép törvényes bizonyítás s a szabad bizonyítás.

Az előbbinél maga a törvény jelöli ki azokat a perbeli tényeket, melyeket a bírónak általában, vagy más tények hiányában következtetési alapul kell vennie, sőt a törvény sokszor azt is előírja, hogy ezekből a tényekből a bíró milyen következtetést vonjon más tények meg-, vagy meg nem történtére.

Az utóbbinál viszont a bíró maga választja ki a perbeli tények közül azokat, melyekből következtethet a perenkívüli tényekre s maga dönti el azt is, hogy ezekből milyen következtetést vonjon.

Ebben áll a bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszere s nem szenvedhet kétséget, hogy e mellett az igazság kiderítése sokkal inkább elérhető.

A bírónak ugyanis, mint már említettem, abból a célból, hogy kiderítthesse, mi történt a felek között a multban, bizonyos gondolatbeli műveletet, logikai következtetést kell végeznie.

Ámde az, ami a multban történt, a peranyagon át nézve, szét- szórtan, elkülönítve, tehát, mint töredék jut a bíró elé s itt a bíró tevékenysége a történetíróéhoz hasonlít. Amint ez utóbbinak, úgy a bírónak is, hogy a való tényállást megállapíthassa, a nem teljes, a szét- darabolt tényeket ki kell egészítenie s egybe kell kapcsolnia.²²

S amint a történetírónak, úgy a bírónak is a saját fantáziája jön segítségére, s a tényállás helyes vagy helytelen (a valóságnak meg nem felelő) megállapítása ezen fordulhat meg.

Amint a történetíró a rendelkezésére álló forrásokból, úgy a bíró a peranyagból állapítja meg a történeti tényállást.

Természetes, hogy amennyiben a következtetési alap nem a valóságnak megfelelően adja vissza a történeteket, úgy a bíró megállapítása sem lesz a valóságnak megfelelő.

Ha azonban a következtetési alap a valóságot foglalja is magában, a történeti tény megállapítása csak akkor lesz helyes, ha a valóban megtörtént tényekkel egyezik, ha tehát a megállapítás a történeti hűség és nemcsak a történeti valószínűség szerint történik.

Ezért a bírónak nemcsak a jogot, hanem az életet is ismernie kell. Köztapasztalati ismeretek nélkül az igazságnak megfelelő ítéletet hozni nem lehet.

X. A bíró által kiderítendő perenkívüli tényállásnak ugyanis két alkotó részét kell megkülönböztetni: a történeti és a minősített tényállást.²³ A történeti tényállás azoknak a tényeknek összesége, melyek a multban a felek között végbementek, melyekről a bírónak ítéletében tudomáskijelentést kell tennie, vagyis azok a tények, melyek az érzéki világba esvén, mindenki által észlelhetők. Pl. felperes kéri a haszonbérleti szerződés megszüntetését azért, mert alperes nem folytát rendes, okszerű gazdálkodást. Előadja keresetében, hogy alperesnek 10 évre haszonbérbe adta szántóföldjét s az alperes ugyanabba a földbe,

²² V. ö. *Staud* : id. m. 44. s köv. II. *Hermann Otto* : *Der Process als Spiel*. Dresden, 1918. 69. s köv. II.

²³ *Szerző* : id. Tankönyv, 187. I.

három egymásután következő évben, kalászos növényt vetett. Ez az előadás a történeti tényállás. Ha ezt a bíró a peranyag alapján, az említett logikai művelet útján, kiderítette, úgy a jogszabály alkalmazhatása miatt meg kell állapítani a kiderített tények mibenlétét, nevezetesen, hogy az a tény, hogy az alperes ugyanabba a földbe három egymásután következő éven át kalászos növényt vetett, vajjon rendes, okszerű, vagy pedig nem rendes, nem okszerű gazdálkodásnak minősítendő-e, mert ezen fordul meg a per sorsa. Ha a bíró a kiderített tényben nem a rendes, nem az okszerű gazdálkodás tényét látja, a keresetnek helyt ad, ellenkező esetben a keresetet elutasítja.

A minősített tényállás tehát nem egyéb, mint a kiderített történeti tények mibenlétének megállapítása.

Míg tehát a történeti tényállás a bíró tudomáskijelentése (tanusítása), addig a minősített tényállás a bíró ténybeli ítélkezése, ténybeli felfogása, úgy, hogy a szó igazi értelmében nem is tényállás, de a jogszabály alkalmazhatása szempontjából annak tekintendő.

A kiderített történeti tények minősítésére pedig azért van szükség, hogy a bíró a kiderített és megállapított perenkívüli tényállást összehasonlíthassa a jogszabály képzeleti tényállásával, a jogszabály alkalmazhatása végett.

A bírónak eszerint kétféle tényállást kell megállapítania s a bizonyítási rendszerek különbözősége a történeti tényállás kiderítésénél észlelhető. Ebből lehet leginkább megállapítani, hogy a törvényhozó a perjogi törvények megalkotásánál az igazság kiderítésére törekszik-e, vagy pedig ezt a célt figyelmen kívül hagyja.

Éppen ezért nézzük egyenként, hogy a mi Pp.-ünk hogyan szabályozza az egyes bizonyítási eszközökkel való bizonyítást.

XI. Vegyük mindenekelőtt a tanu által való bizonyítást. A tanu, aki a per alanyaitól, t. i. a felektől s a bíróságtól különböző személy, olyan multban történt tényekről tesz vallomást, melyek az ő érzéki megfigyelése alá estek s így a tanu vallomásában az ő észleléséről s ebből vont következtetéséről számol be.

A kötött, vagy törvényes bizonyítási rendszer mellett a bíró keze a tanu által való bizonyításnál is kötve van. Pl. a közönséges német perjog főszabálya szerint a bíró kénytelen volt két, feddhetetlen férfi egybehangzó vallomásának hitelt adni, éspedig meggyőződése ellenére is.²⁴ Ebből azután arra következtettek, hogy ha két hiteltérdemlő tanu vallomása teljes bizonyítékul szolgál, úgy azok egyikének vallomása csak fél bizonyíték, sőt ha ez az egyik tanu nem férfi, hanem nő, úgy csak $\frac{1}{4}$, s ha a nő nem feddhetetlen, csak $\frac{1}{8}$, s ha a felekkel rokonsági viszonyban áll, úgy csak $\frac{1}{16}$ bizonyítékul fogadható el vallomása s így több tanu vallomásának összeszámolásánál pl. $\frac{37}{64}$ rész bizonyítékhoz jutottak.²⁵ Hogy itt a törvényhozót csakugyan nem az igazság kiderítését célzó törekvés vezette, aligha szenved kétséget s azon sem csodálkozhatunk, ha ilyen szabályozás mellett sokan a pert, a ténykérdésben való bizonytalanság miatt, játéknak mondják.

²⁴ Durch zweier Zeugen Mund wird allerwärts die Wahrheit kund.

²⁵ L. Otto : i. m. 100. l.

Ezzel szemben azonban a mi Pp.-ünk s általában a modern per-jogok a bíró kezét, a tanuvallomás bizonyító erejének megítélésénél nem köti meg s míg néha a bíró két tanu egybehangzó vallomásának sem ad hitelt, azt tehát következtetési alapul nem veszi, addig máskor egy tanu vallomása is elég, hogy a bírót meggyőzze, tekintet nélkül arra, hogy a tanu férfi-e vagy nő, rokonsági, vagy más egyéb viszonyban áll-e a felekhez, vagy sem, vajjon feddhetetlen-e, vagy sem..., mert a bíró a per összes körülményeinek gondos mérlegelésével dönti el, hogy a tanu vallomásának hitelt adjon-e s azt következtetési alapul vegye-e, vagy sem.

A tanu általi bizonyításnál tehát a Pp. a bírónak teljes szabadságot ad s csak kivételesek azok az esetek, amikor valakit bizonyos kérdésekre kihallgatni nem lehet, vagy amikor a tanu a vallomástételt — ami egyébként közpolgári kötelesség — megtagadni jogosított (v. ö. Pp. 298., 299. §). Kivételek azok az esetek is, melyekben a tanu megesketezése mellőzendő, vagy mellőzhető (v. ö. Pp. 312. §), de a bíró azért a meg nem esketett tanu vallomását is következtetési alapul veheti. És bár a Pp. gondoskodik arról is, hogy a bírói szabadság bírói önkényre ne fajuljon (270. §), a törvénynek ez a rendelkezése már magában véve bizonyítja, hogy a per céljának a Pp. is az igazság kiderítését tekinti.

XII. Ugyancsak az erre való törekvést láthatjuk a Pp. ama rendelkezéseiben is, mely az írásbeli perek formális esküje helyett a felek esküalatti kihallgatásának intézményét létesíti, mint bizonyítási eszköz.

A formális eskünél ugyanis a per eldöntése tulajdonképpen ki van véve a bíró kezéből, a bíró nem mérlegelhet s a fél, akinek az eskü odaítéltetett, annak le-, vagy le nem tétele által maga dönti el a pert. A formális eskü tehát nem is bizonyítási, hanem perdöntő eszköz.²⁶

Ezzel szemben a felek eskü alatti kihallgatása, mely kérelemre, vagy hivatalból rendelhető el (368. §), illetőleg a felek eskü alatti vallomása, lényegileg ugyanolyan tekintet alá esik, a bíróra nézve a való tényállás megállapítása szempontjából ugyanolyan peranyag lesz, mint a tanu kihallgatása, illetőleg a tanuvallomás.

A bíró itt is szabad mérlegelés útján állapítja meg, hogy egyáltalán, vagy melyik fél vallomásának tulajdonítson bizonyító erőt s bár a Pp. e tekintetben különböző szabályokat állít fel, mégis a bíró csak akkor fogja a felet eskü alatt kihallgatni, illetőleg csak akkor fogja vallomására megesketni, ha az összes fennforgó körülmények szabad mérlegelése után úgy találja, hogy a vallomást következtetési alapul veheti. De, ha ez megtörtént is, szabad mérlegelés útján dönti el, hogy abból milyen következtetést vonjon a bizonyítási tételre.

XIII. A bizonyítékok szabad mérlegelése a szemle s a szakértő által való bizonyításra is szabályt képez.

A bíróság mind a kettőt kérelemre, de hivatalból is elrendelheti. Szakértőre akkor van szükség, ha a perben jelentős ténykérdés meg-

²⁶ A német perrend ezt a formális esküt bizonyos vonatkozásban fenntartja ugyan, de a legtöbb német író nem tekinti ezt bizonyítási eszköznek. L. különben erre nézve *Bayer* : i. m. 153. jegyz. a 199. lapon.

ítéléséhez, vagy a szemle teljesítéséhez olyan különös szakértelem szükséges, mellyel a bíró nem rendelkezik. (Pp. 340., 350. §§.)

A szakértő a bíró segédje,²⁷ aki ebben a minőségében a tényállás megállapítása végett ugyanazt a gondolatbeli műveletet végzi, mint a bíró, t. i. majd tényeket derít ki közvetett bizonyítás útján, majd a kiderített tények mibenlétét állapítja meg, s ez utóbbi szempontból gyakrabban van szükség a szakértő véleményére, mert főképpen itt pótolja a bírónál hiányzó szakismeretet.²⁸

Vitás kérdése a perjogi irodalomnak, hogy vajjon a bíró saját tudását, szakismeretét felhasználhatja-e a perben a tényállás megállapítása céljából, vagy pedig akkor is szakértőt kell meghallgatnia, ha abban a konkrét tudományos, művészeti, gazdasági, kereskedelmi, ipari stb. kérdésben maga is kellő szakismerettel bír. A német írók nagyobb része, úgy látszik, ez utóbbi nézeten van.²⁹

E kérdés megoldása végett mindenekelőtt különbséget kell tenni a bíró tudása, ismerete s az ő tudomása között.

Ez utóbbit a bíró a perben sohasem használhatja fel a tényállás megállapításánál s azért, ha pl. ő mint ügyleti tanu szerepelt, az ebből az ügyletből keletkezett perben mint bíró nem járhat el, amit a Pp. 50. §-ának 5. és 6. pontjából is lehet következtetni, de ami a per és ítélkezés természetéből is következik. T. i. a történeti tényeket, mint láttuk is, következtetés útján kell kideríteni, hogy a bírói pártatlanság minden vonatkozásban megóvassék, ami, ha a bíró közvetlen szemlélője, részese lett volna a peren kívül történeteknek, nem mindig volna elérhető, mégha figyelmen kívül hagyjuk is azokat a pszichológiai okokat, melyek az észleletekről való beszámolásnál nagyon sokszor téves, hibás eredményekre vezetnek.³⁰

Más azonban a helyzet, amikor a bírónak nem a történeti tényeket kell kideríteni, hanem a kiderített tények mibenlétét kell megállapítania. Nézetem szerint itt a bíró a maga tudását, szakismeretét — az igazság kiderítése végett — felhasználhatja a minősített tényállás megállapításánál. Ez egyébként a Pp. 350. §-ából is következik. De következik abból is, hogy a bíró a szakértői vélemény bizonyító erejét szabadon mérlegeli s ha meg is hallgatja a szakértőt, bizonyára nem veszi s nem is veheti annak véleményét következtetési alapul, ha az az ő tudásával, szakismeretével össze nem egyeztethető, ha ő a maga szakismerete szerint más eredményre jutna.

A szakismeret tényei különben is hasonlítanak a köztapasztalati tényekhez. Ha ez utóbbiakat a bíró a konkrét esetben nem ismerné, épügy szakértőre szorulna, mint ahogy mellőzheti annak meghallgatását a szakismeret körébe eső tényeket illetően is, ha maga kellő szakismerettel bír.

²⁷ Ellenkező felfogás pl. *Planck* : Lehrbuch des Deutschen Civilprocessrechts. II. k. München, 1896. 271. l.

²⁸ L. *Szerző* : id. Tankönyv, 169. l.

²⁹ L. *Bayer* : i. m. 160. s köv. l. s 46. jegyz. Helyes szerintem *Neumann* : Kommentar zu den Civilprocessgesetzen. Wien, 1914—15. II. k. 1166. l

³⁰ V. ö. *Otto* : i. m. 102. s köv. ll.

Így a Pp. is megengedi, hogy a bíró kárnak, elmaradt haszonnak, vagy alapjára nézve nem vitás követelésnek bírói megállapítástól függő mennyiségét — megfelelő esetben — legjobb belátása szerint állapíthassa meg. S csak akkor alkalmaz itt is szakértőt, ha véleményének alkotásához szükségesnek találja. (271. §.) Továbbá azt, hogy valamely írás, vagy aláírás valódi-e vagy hamis, más olyan írassal való összehasonlítás útján is lehet bizonyítani, amelynek valóságára nincs kétségbevonva vagy be van bizonyítva. A bíróság az összehasonlítás bizonyító erejét szakértők meghallgatása nélkül is megítélheti. (338. §.) Hiszen a bíró még a más államban érvényes jogszabályokat, a helyi és külön-szerű szokásokat is stb. minden bizonyítási eljárás nélkül alkalmazhatja, ha azokat ismeri (268. §).

Mindezekből következik, hogy a bíró a perben saját szakismeretét épügy felhasználhatja, mint köztapasztalati ismereteit.

Egyáltalán nem találom helytállónak Bayer³¹ érvelését, mely szerint — miután a peranyagot a felek előtt s azok közreműködésével kell összegyűjteni — az a fél, akire nézve a per kedvezőtlenül végződik, a bírót részrehajlónak gondolhatná, nem ismervén a bíró kvalitását, az utóbbi hivatali állása pedig semmi védelmet nem nyújt arra nézve, hogy a hivatásához szükséges tudományon kívül a szükséges ismereteket és tapasztalatokat is elsajátította.

Nem pedig azért, mert akkor ez a bíró minden olyan tevékenységére állana, ami a jogtudomány körén kívül esik. Emellett a bíró a köztudomású s a hivatalból tudott tényeket is felhasználhatja a perben, akkor is, ha az a felek előtt nem ismeretes (Pp. 267. §). Nem értem tehát, hogy mért éppen csak a szakismeret tényei képeznének kivételt, annál kevésbbé, mert a szakismeret épügy, mint a köztapasztalati ismeretek, túlnyomóan a minősített és nem a történeti tényállás megállapításánál játszanak szerepet. Különben pedig a bírónak, ítélete indokolásában, erre is nyilatkoznia kell, ami a feleket a bíró szaktudásáról meggyőzheti.

XIV. A bírói szabad mérlegelés, a bizonyító eszközök bizonyító erejének meghatározása céljából, kiterjed még azokra az okiratokra, melyeken törlések, vakarások, rendellenességek fordulnak elő, mert a bíró szabad mérlegelés útján dönti el, hogy ezek a körülmények az okirat bizonyító erejét mennyiben csökkentik, vagy szüntetik meg (Pp. 320. §). Hogy az ilyen okirat köz-, vagy magánokirat-e, hogy teljes, vagy nem teljes bizonyító erővel bírna-e egyébként, különbséget nem tesz.

Szabadon mérlegeli a bíró az olyan magánokirat bizonyító erejét is, mely nincs a Pp. 317. §-ában megszabott alakban kiállítva (318. §) s ha valamely okirat eredetijét az ellenfél kívánatára, vagy a bíróság rendeletére fel nem mutatják, vagy ha az okirat eredetijét meg nem szerezhetik, a bíróság ugyancsak szabad mérlegelés útján ítéli meg, hogy az okirat hitelesített vagy egyszerű másolatának egyáltalában és milyen bizonyító erő tulajdonítható. (Pp. 334. §.)

³¹ I. m. 160. s köv. II.

Minthogy pedig a mi Pp.-ünk úgy a közokiratokkal, mint a teljes bizonyítóerejű magánokiratokkal szemben megengedi az ellenbizonyítást (316., 317. §), ennek megtörténte esetében a bíróság szabad mérlegelés útján dönti el, hogy vajjon az ellenbizonyítás eredményét, vagy a köz-, illetőleg a teljes bizonyító erejű magánokiratot fogadja-e el következtetési alapnak.

XV. A szabad mérlegelés érvényesül a tényállás megállapításánál akkor is, ha valamely nyilatkozat az ellenfél tényállítást módosítja, amennyiben a bíróság az eset körülményei szerint itéli meg, hogy az beismerésnek vagy tagadásnak tekintessék-e (Pp. 264. §), továbbá, hogy a perben tett beismerés visszavonással mennyiben veszti el hatályát s hogy a félnek olyan nyilatkozata, mely szerint az ellenfél tényállításának valóságáról nincs tudomása, vagy arra nem emlékszik, tagadásnak tekinthető-e. (Pp. 265. és 266. §§.)³²

XVI. A bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszere s ezzel kapcsolatban a tárgyalás szóbelisége és közvetlensége — nézetem szerint is — a leghathatósabb eszköz arra, hogy a bíróság a helyes tényállást megállapíthassa s annak folytán az igazságnak megfelelő ítéletet hozhasson.

A perbeli bizonytalanság t. i. az esetek túlnyomó részében, nem a jogkérdésben, hanem a ténykérdésben állhat elő és pedig azért, mert a bírónak a történeti igazságot kell kiderítenie, ami sohasem lehet olyan bizonyos, mint pl. egy matematikai igazság megállapítása s azért mondják, hogy a ténybeli megállapítás végsőfokon valószínűségi fontolgatásokon alapszik.³³

Ámde, mikor a törvényhozó törvényes bizonyítási szabályokat állít fel, amikor a bíróra nézve bizonyos perbeli tényeket kötelező következtetési alapul ír elő, szintén ilyen valószínűségi feltevésekből indul ki, a különbség csak az, hogy míg a törvényhozó absztrakt eseteket tart szem előtt, addig a bíró a konkrét esetet nézi s innen, hogy a szabad bizonyítási rendszer mellett az igazság inkább kideríthető, mint ha a bíró keze meg van kötve.

Azokban az esetekben tehát, melyekben a bíró törvényes bizonyítási szabályokhoz kénytelen alkalmazkodni, melyekben a bírónak bizonyos tényeket általában, vagy az ellenkező bebizonyításáig következtetési alapul kell vennie, a per célja nézetem szerint nem valósulhat meg annyi bizonyossággal, bármilyen helyes valószínűségi feltevésekből indul is ki a törvényhozó, mert a konkrét esetet csak a bíró ítélni meg kellő tökéletességgel.

Éppen ezért a percél érdekében a mi Pp.-ünk szerint törvényes bizonyítási szabályokhoz a bíróság, meggyőződésének alkotásában, csak

³² Ez a visszavonás az ítélet meghozataláig bármikor s a fellebbezési eljárásban is történhetik s a mi jogunk szerint az egyszerű akaratkijelentés elég, hogy a beismerés tény megállapítása bírói szabad mérlegelés alá essék. A német perrend szerint ez csak akkor áll elő, a beismerés csak akkor veszti el hatályát, ha a visszavonó fél bizonyítja, hogy a beismerés az igazságnak nem felel meg s hogy az tévedésből történt. (Ném. Pp. 290. §.)

³³ V. ö. Otto: i. m. 97. l.

a Pp.-ben kijelölt esetekben van kötve (270. §). Ide tartoznak nevezetesen a Pp. által felsorolt bizonyítási eszközök közül a közokiratok, a teljes bizonyító erejű magánokiratok s az egyességi, t. i. a felek megállapodásán alapuló eskü (315., 317., 377. §§).

XVII. A köz- és a teljes bizonyító erejű magánokiratok t. i. ki vannak véve a bíróság szabad mérlegelése alól s éppen azért a bíróság azokat — az ellenkező bebizonyításáig — következtetési alapul köteles venni, és pedig akkor is, ha meggyőződése szerint azok tartalma a valósnak nem felelne meg.

A közokiratok mellett ugyanis úgy a valódiság, mint a tartalom, a teljes bizonyító erejű magánokiratoknál pedig a tartalom szempontjából a valódiság véelme harcol. Az ellenbizonyítás azonban minden vonatkozásban meg van engedve, tehát a mi törvényünk szerint akkor is, ha a közokirat hatósági vagy bírói intézkedést, határozatot stb. tartalmaz. Magánokiratokkal szemben pedig az is bizonyítható, hogy a kiállító elnézésből más okiratot írt alá, mint amit aláírni akart. Ez következik a per céljából, de következik a Pp. rendelkezéséből is, mely minden megszorítás nélkül engedi meg az ellenkező bebizonyítását.³⁴

Az ellenbizonyítás szempontjából mégis különbség van a köz- s az említett minőségű magánokirat között, t. i. a közokiratoknál a bizonyítási teher mindig arra a félre nehezedik, aki a közokirat alaki vagy tartalmi valódiságát tagadja. Ha azonban a valódiságot a bíróság maga is kétségesnek találná, hivatalból is felhívhatja a hatóságot vagy személyt, akinek az okirat kiállítását tulajdonítják, hogy a valódiság iránt nyilatkozzék (Pp. 335. §). Ez esetben tehát a valódiság szempontjából a közokirat is szabad mérlegelés tárgya lehet.

Ellenben a teljes bizonyító erejű magánokiratnál az alaki valódiságot annak a félnek kell bizonyítani, aki az okirattal bizonyítani akar (Pp. 336. §).

Egy további különbség, hogy a közokiratot — bármi legyen is annak a tartalma — az ellenkező bebizonyításáig, minden vonatkozásában következtetési alapul kell venni, holott a teljes bizonyító erejű magánokiratokra ez nem áll.

Az ilyen magánokirat ugyanis a Pp. 317. §-ában előírt feltételek mellett is csak arra szolgál teljes bizonyítékul, hogy kiállítója az abban foglalt nyilatkozatot magáévá tette, egyébként azonban a bizonyítási teher — a tartalom szempontjából is — arra a félre nehezedik, aki az okirattal bizonyítani akar.

Ez áll a magánokirat keltére (dátumára), amennyiben ennek a per eldöntésére befolyása lehet s amennyiben az harmadik személyek érdekeit érintené. Pl. csőd esetében, megtámadási pereknél.

Ilyenkor t. i. ha az ellenfél tagadná, hogy az okirat — tehát az abban foglalt jogügyleti akaratkijelentés — az abban kitett időben és helyen keletkezett, a dátumot az okirat kiállítójának, illetőleg annak

³⁴ L. azonban *Gaár*: A bizonyítás a polgári perben. Budapest, 1907. 159. s köv. l. A német perrendre: *Bayer*: i. m. 177. .

kellene bizonyítani, aki az okirattal bizonyítani akar.³⁵ Ebben a vonatkozásban tehát a teljes bizonyító erejű magánokirat is szabad mérlegelés alá eshetik.

XVIII. A szabad mérlegelés alól ki van véve a felek megállapodásán alapuló eskü is (Pp. 377. §), mely ebből a szempontból ugyanolyan tekintet alá esik, mint az írásbeli perek s pl. a német perrend formális esküje. Tehát nem bizonyító, hanem perdöntő eszköz.

A különbség csak az, hogy míg a formális esküt a fél az ő perbeli helyzeténél fogva, megfelelő esetben kénytelen elfogadni vagy visszakínálni, addig az itt említett eskü alkalmazása mindig a felek kölcsönös megállapodását tételezi fel s hogy az ilyen eskü nemcsak tényekre, hanem meggyőződésre is tehető.

Ha azonban a megállapodás létrejött, a bíróra nézve az esküvel megerősített tény kötelező következtetési alap. A bíró tehát nem mérlegelhet, ami persze megint az igazság rovására mehet.

XIX. Ki vannak véve a szabad mérlegelés alól azok az esetek, melyekben a Pp. szerint bizonyítani nem szükséges.

Mivel azonban a helyesebb felfogás szerint a per bizonyítás nélkül nem fejeződhet be,³⁶ itt azokra az esetekre kell gondolnunk, melyekben annak a félnek, akire a konkrét esetben a bizonyítási teher nehezedik, bizonyító eszközöket megnevezni nem kell.

Így nem kell bizonyító eszközöket megnevezni az olyan tényállítások valódiságának megállapítása céljából, melyeket az ellenfél a szóbeli tárgyalás folyamán, a nyilatkozásra történt felhívás után, kifejezetten nem tagad és amelyek valóságukkal össze nem férő előadás által közvetve tagadottaknak sem tekinthetők, ha csak az ellenfél egyéb előadásából nem következik, hogy azokat tagadni akarja (Pp. 266. §). Ennek megítélése ugyan a bíróság feladata, melynél természetesen szabadon mérlegel, de ha a törvényes feltételek fennállását megállapította, magát a tényállítást következtetési alapul venni köteles.

Ide tartoznak a köztudomású tények s azok, melyekről a bíróságnak hivatalos tudomása van. (Pp. 267. §).

XX. A köztudomású tényeket meg kell különböztetni a köztapasztalati tényektől, bár néha előfordul, hogy ugyanazt a tényt a konkrét esetben mint köztapasztalati vagy mint köztudomású tényt használják fel a tényállás megállapításánál. Pl. köztapasztalati tény, hogy a beteg ember nem képes úgy dolgozni, mint az egészséges. Köztudomású lehet azonban, hogy ez a beteg ember nem dolgozhatott úgy, mint egy egészséges. Vagy köztapasztalati tény lehet, hogy egy meghatározott hajó mennyi idő alatt ér el Fiuméből Triesztbe; köztudomású lehet, hogy ez a hajó mennyi idő alatt ért el Fiuméből Triesztbe stb. Ez azonban mégis csak kivétel s nem oszthatom *Bayer* nézetét, mely szerint a köztudomású tényre nézve közömbös, hogy mily tudománykörhöz (történelem, földrajz, természettudomány, stb.) tartozik.³⁷

³⁵ V. ö. *Bayer* : i. m. 177. s köv. l.

³⁶ L. erre nézve *Magyary* : i. m. 391. s köv. ll. s az ott közölt irodalmat is. Továbbá *Vinkler* : i. m. 13. s köv. l. *Szerző* : id. Tankönyv 139. l.

³⁷ I. m. 211. l.

Nézetem szerint ugyanis a köztudomású tény mindig csak a történeti, a köztapasztalati tény pedig mindig csak a minősített tényállás megállapításánál játszik szerepet s éppen ezért, míg ez utóbbi bármilyen tudománykörből, legtöbbször pedig az életből meríthető, addig a köztudomású tény mindig csak történeti tény lehet.

A mi Pp.-ünk szerint az ilyen köztudomású tény a bíró akkor is figyelembeveszi, ha a felek fel nem hozták (267. §), feltéve persze, hogy ezt a tény a bíróság is köztudomásúnak ismeri. Figyelembeveszi e feltétel mellett akkor is, ha az nem általánosan, hanem csak helyileg ismert köztudomású tény s ha a bíróság azt figyelembevette, megállapítása a felső bíróságra is kötelező, illetőleg irányadó lehet.³⁸

XXI. Ugyanez áll azokra a tényekre is, melyekről a bíróságnak akár a folyó, akár egy más perből kifolyólag, hivatalos tudomása van.

Nem áll azonban a bíró magántudomására, vagyis azokra a történeti tényekre, melyeket a bíró peren kívül, mint magánember észlelt.

Ezeket a bíró pervezetési és kérdezési jogánál fogva értékesítheti ugyan, ha azonban ily módon nem sikerülne a szerinte helyes, a valóságnak megfelelő tényállás megállapítása, t. i. a felek a bíró által észlelt perenkívüli tényeket a pervezetési és kérdezési jog gyakorlása folytán sem hoznák be a perbe, illetőleg azokra nézve bizonyító eszközöket nem neveznének meg, a bírónak azokat nem lehetne a tényállás megállapításánál értékesítenie.³⁹

Ezzel ellenkező, de egészen sajátos álláspontot foglal el e tekintetben *Heussler*,⁴⁰ aki abból a feltevésből indul ki, hogy a bizonyíték minden körülmények között csak fogyatékos pótléka a saját észlelésnek s így a bírónak addig nem kell bizonyítékhoz nyúlni, amíg a saját észlelése rendelkezésére áll. Ebből következteti, hogy a szemle és a szakértő minden bizonyíték előtt áll, s hogy a bírónak semmi bizonyíték nem kell, ha szemlével és szakértővel most semmit sem érhet el, azonban a multhoz tartozó, most a vitapontot képező tényeket saját észleléséből ismeri.

Szerintem Heussler túl messze megy, amikor a bíró által történetesen észlelt perenkívüli tények megállapításához elegendőnek tartja a bírói tudomást, mert más az, ha a bíró, mint olyan, és más, ha mint magánember észlel valamit. Heussler egyebek között felhossa például, hogy a bíró esti sétája alkalmával látja, amint egy nagy kutya egy kapuból, egy a sarkon gondtalanul beforduló fiúra rohan, őt a földre veti s megharapja, s a kutyát csak fáradsággal űzi el egy ember, aki gyaníthatólag a fiú apja. Rövid idő múlva a kártérítési kereset ugyanez elé a bíró elé

³⁸ Ellenkezőleg *Bayer*. A német perrendet illetően ez különben is vitás kérdés, némely író szerint u. i. a bíróság a köztudomású tényeket csak akkor veheti figyelembe, ha valamelyik fél azokat felhossa, kivéve, ha azok hivatalból észlelendő körülményre vonatkoznak. I. m. 213. s köv. 1.

³⁹ V. ö. *Stein*: Das private Wissen des Richters. Leipzig, 1893. 88. I. L. még fentebb a szakértőknél mondottakat.

⁴⁰ Die Grundlagen des Beweisrechtes. Archiv f. d. civ. Praxis. 62. k., 270' s köv. 1.

kerül, aki még élénken emlékszik az esetre, de a kutya tulajdonosa tagad. Ha — mint mondja — a bírónak helyén van a feje és a szíve, úgy a per néhány perc alatt kész lesz: „ich habe es selbst gesehen und gehört, was bedarf ich weiter Zeugnis?“ Bármennyire tiszteletreméltó is Heusslernek az a törekvése, hogy az ítéletben mindenkép az igazság jusson kifejezésre, álláspontja mindenestre túlzás s ilyenre a mi Pp.-ünk szerint nincs is szükség, mert a bíró a maga tudomását hasonló esetben a Pp. 368—371. §§-ai alapján másként is érvényesítheti. T. i. ha a döntő körülményre nézve más bizonyíték nem áll rendelkezésre, szabály, hogy a bíró a bizonyító fél ellenfelét hallgassa ki eskü alatt. Ha ez megtörtént, a bíró elrendelheti hivatalból is a másik fél eskü alatti kihallgatását is. Ha azután a bíró mind a két felet kihallgatta, a szabály megint az, hogy a bíró a bizonyító fél ellenfelét bocsássa vallomásának esküvel való megerősítésére. A bizonyító felet is esküre bocsáthatja akkor, ha az összes körülmények szabad mérlegelése után úgy találja, hogy az ellentétes vallomások közül a bizonyító fél vallomása mutatkozik valószínűnek.

A fenti példában s hasonló esetekben így a bíró csakugyan értékesítheti a maga tudomását a perben.⁴¹

XXII. A Pp. 263. §-a szerint az olyan tényállításokat, melyeket az ellenfél a szóbeli tárgyaláson beismert, bizonyítani nem szükséges.

A beismerés mellett, mely tényekre vonatkozik, a német és osztrák perrend után külön tesz említést a Pp. az elismerésről, melyet valamelyik fél ellenfelének jogállítására tesz s a kettőt, t. i. a ténybeismerést és a jogelismerést s ez utóbbival kapcsolatban a lemondást, miután a Pp. azoknak bizonyos vonatkozásokban különböző jelentőséget ad, egymással szembe állítják.

Nézetem szerint is azonban, perjogi szempontból, közöttük nincs különbség.

Azok nem rendelkező cselekvények, nem akaratnyilvánítások, nem is a bizonyításról való egyoldalú lemondások s nem is szerződéses megállapodásokhoz hasonló nyilatkozatok, mint ezt a perjogi irodalomban olvashatjuk.⁴²

A beismerés, elismerés és lemondás a per nézőpontjából tudomás-kijelentések, melyeket a bírónak következtetési alapul kell vennie. Innen van, hogy — hacsak a törvény kivételt nem tesz — a félnek a beismert stb. tényekre bizonyító eszközöket megneveznie nem kell.⁴³

Annak a kérdésnek vizsgálatába, hogy a beismerés stb. a bizonyítást kizáró, illetőleg szükségtelenné tevő cselekvény-e, vagy pedig bizonyító eszköz, itt nem bocsátkozom. Minket itt e kérdés csak annyiban érdekel, hogy ha beismerés stb. történt, a beismert tény valóságának megállapítása ki van véve a szabad bírói mérlegelés alól, hacsak a törvény kivételt nem tesz. Így ahol a hivatalból való eljárás elve

⁴¹ Ezért nem helytálló *Wendt* érvelése. I. m. 267. l.

⁴² L. erre nézve *Magyary*: i. m. 418. s köv. ll.

⁴³ V. ö. *Szerző*: id. Tankönyv, 64. l.

érvényesül, pl. a status-perekben. Hogy azután konkrét esetben ez is az igazság rovására mehet, kétségtelen, mert az a bíróra nézve kötelező, következtetési alap.

Egyetlen kivétel e szabály alól az az eset, ha a beismerés olyan tényre vonatkozik, melynek valótlansága a bíró előtt köztudomású.⁴⁴

Hogy egyébként az elismerés és lemondás a per nézőpontjából nem rendelkező cselekvények s nem akaratnyilvánítások (jogügyletek), az következik abból is, hogy a modern per jogügyletek kötésére nem használható fel, legalábbis ez a törvényhozó intenciójának nem felelne meg, s éppen azért, mint perbeli cselekvények, a beismeréssel egyenlő tekintet alá esnek. Mind a két cselekvénnyel a fél tudomáskijelentést tesz, hogy a jogot keletkeztető stb. tények megtörténtek, vagy nem történtek meg s ennek folytán a jog keletkezett, vagy nem keletkezett, mikor is ez a bíróra nézve kötelező következtetési alap lesz.

Különben is igaza van *Magyarynak*,⁴⁵ mikor azt mondja, hogy a jogot nem lehet elismerni az azt keletkeztető tények beismerése nélkül.

Ha mégis előfordulna, hogy pl. a fél az ellenfél által állított jogot elismerné, de az azt keletkeztető tényeket tagadná, az elismerés alapján — mint azt *Degenkolbnál* is olvashatjuk⁴⁶ — nézetem szerint ítéletet hozni nem lehetne.

Mint hogy azonban képzelhető esetben előfordulhat, hogy a fél, a per céljára a valóságnak meg nem felelő tényeket ismer be, nem keletkezett jogot elismer, vagy keletkezett jogról lemond, s mint hogy a bíróság ily esetben azokat, amennyiben a köztudomással vagy a bíróság hivatalos tudomásával nem ellenkeznek, a szabad mérlegelés kizárásával következtetési alapnak köteles venni, az igazságnak meg nem felelő jogi helyzet állhat elő s ilyenkor a perbeli cselekvénynek anyagi jogi hatálya van, mert a perenkívüli jogállapotnak nem felel meg.⁴⁷

XXIII. A per céljának megvalósítását akadályozhatják még azok a törvényes rendelkezések, melyek szerint valamely ténykörülmeny egyáltalában, vagy az ellenkező bebizonyításáig valónak tartandó, továbbá a törvényes vélelmek (Pp. 272. §), úgyszintén azok a különös törvényes rendelkezések, melyek a jogügyletek alaki érvényességére vonatkoznak, s melyek szerint az okirati bizonyítás csak közjegyzői

⁴⁴ Így *Kleinfeller*: Lehrbuch des Deutschen Civilprocessrechts. Berlin, 1910. II. kiad. 334. l.

⁴⁵ I. m. 422. s köv. l.

⁴⁶ Beiträge zum Civilprocess. Leipzig, 1905. 130. l. Mert az ilyen vitatás, mint mondja, az emelt igényt az ő individualitásában tagadja. Ellenkezőleg, de szerintem tévesen, *Wach*: Archiv f. d. civ. Praxis 64. k. 254. l. Ő u. i. önálló kötelezési alapnak veszi az elismerést s azért azt mondja, hogy a kereseti tényeket a fél nem ismeri el és mégis aláveti magát az igénynek, tehát kétségtelen, hogy aki elismer, az kötelezve akar lenni. Világos, hogy *Wach* tétele az elismerés jogi természetének téves felfogására vezethető vissza.

⁴⁷ V. ö. *Bayer*: i. m. 285. s köv. II.

okirattal történhetik (Pp. 319. §), vagy amely szerint bizonyítani csak okirattal lehet (Pp. 402. §).⁴⁸

XXIV. Ami különösen a törvényes vélelmeket illeti, amennyiben az ellenkező bizonyítása meg van engedve, a bíróságnak módjában áll, hogy a tényállás megállapításánál a vélelmezett tényt — ha annak valósága ellen a tárgyalás vagy más bizonyításfelvétel eredményénél fogva kételyei volnának — figyelmen kívül hagyja, illetőleg nem az ellenkező, hanem a vélelmezett tényre nézve rendelje el a bizonyítást s annak szabad mérlegelése után döntsön a felett, hogy azt következtetési alapul vegye-e vagy sem.

Ha pedig a vélelmezett tény valótlanúsága köztudomású, vagy arról a bíróságnak hivatalos tudomása van, úgy azt minden ellenkező bizonyítás nélkül, sőt akkor is mellőzheti, ha az ellenfél annak valóságát beismerte volna.⁴⁹

Ahol ellenben a törvény az ellenkező bizonyítását nem engedi meg, (praesumptio juris et de jure), ott a bíró a vélelmezett tényt köteles következtetési alapul venni, még ha az ellenkezőről volna is meggyőződve. Bizonyítani azért itt is lehet a vélelmezett tény alapjául szolgáló tény valótlanúságát, fenn nem állását.

XXV. Ami a vélelmekre, ugyanaz áll a fikciókra is, melyek hasonlóképpen akadályozhatják egy konkrét esetben az igazság kiderítését.

Ilyen fikciókkal éltek a különböző perjogok egyebek közt a mulasztási eljárásban, részint, hogy a per létrejötnék tekintessék, részint, hogy ítéleti alapot teremtsenek.⁵⁰

Így még ma is a német Perrend szerint, ha az alperes a szóbeli tárgyaláson nem jelenik meg, a felperes tényelőadásai beismerteknek veendőek (Ném. Pp. 330. §). Hogy azonban a német Pp. is az igazság kiderítésére törekszik, bizonyítja, hogy ma már, ha az alperes egy későbbi tárgyaláson nem jelenik meg, a bíróság a felperes kérelmére nem mulasztási ítéletet hoz, ami az említett fikció folytán nem mindig fedti az igazságot, hanem, amennyiben ez a korábbi tárgyalás alapján lehetséges, annak eredményére fektetett határozatot (v. ö. Ném. Pp. 331. a) §).

Az osztrák perrend pedig a valóság fikciójával operál a határnap elmulasztása esetében (Osztr. Pp. 396. §).

Jóllehet a mi Pp.-ünk ilyen esetekben úgy a beismerés, mint a valódiság fikcióját elejti, mégis, miután a peranyag összegyűjtésében a mulasztó alperes nem vesz részt, következtetési alapul egyedül a megjelent felperes kereseti előadása szolgál s amennyiben ebből az állított jog keletkezése stb. következtethető, a bíróság mulasztási

⁴⁸ L. pl. 1876 : XVI. tc. a végrendeletek alaki érvényességéről. 1886 : VII. tc. a házastársak közötti ügyletekre nézve. 1874 : XXXIV. tc. Ügyvédi Rtrs. 54. § az ügyvédi honoráriumra, vagy pl. a Pp. 402. §, mely szerint az ítéletben foglalt tényállás a felek szóbeli előadására teljes bizonyítékul szolgál s az ellenkezőt a fél csak a tárgyalási jegyzőkönyvvel bizonyíthatja.

⁴⁹ V. ö. *Bayér* : i. m. 253. s köv. ll. s az ott közölt irodalmat is.

⁵⁰ *Szerző* : id. Jogvédelem 51. s köv. ll.

ítéletet hoz, anélkül, hogy a felperes állításainak valóságát mérlegelhetné (Pp. 440., 442., 443. §§).

Mégis, ha valamelyik fél az érdemleges ellenkérelem előterjesztése után mulasztja el a tárgyalási határnapot, a való tényállás megállapíthatása céljából a bíróság a korábban előadottakat is figyelembe veheti a Pp. 445. § feltételei mellett, mikor is a tényállás megállapítása esetleg szabad bírói mérlegelés eredménye lesz.

XXVI. Perrendünk ismertetett szabályaiból láthatjuk, hogy bár a pertárgy magánjogi természeténél fogva több olyan perjogi rendelkezéssel találkozunk, melyek konkrét esetben — többé-kevésbé — akadályozhatják, hogy a bíró a perenkívüli tényállást a valóságnak megfelelően állapíthassa meg, — kétségtelen, hogy azok megalkotásánál a törvényhozót az igazság kiderítésének célja vezette s perrendünk inkább, mint a nyugateurópai államok modern perrendjei, — jelesen, mint az osztrák, s még inkább, mint a német perrend — igyekszik az említett cél megvalósítását elő is mozdítani.

Így ami különösen az igazmondás kötelességét illeti, míg a német perrend ezt kifejezetten nem írja elő, következőleg a perbeli hazudást nem bünteti, s míg az osztrák perrend kifejezetten csak a kereset meg alapításához szükséges körülmények tekintetében mondja ki az igazmondás kötelességét (Osztr. Pp. 178. §), amiből arra is lehetne következtetni, hogy tehát az ellenfél tényállításainak — jobb tudomás ellenére való — tagadása nincs megtiltva, addig a mi perrendünk ezt minden perbeli cselekvénynél kifejezetten megköveteli, tehát nemcsak a tényállításoknál, hanem a tagadásnál s a bizonyítékokra való hivatkozásnál is, s így az e tekintetben felmerülhető kételyeknek egyszerűsmindenkorra elejét veszi.

A tárgyalási elv mellett a hivatalból való eljárás, sőt a nyomozás elvének érvényesülése, a bíróság pervezetési és kérdezési joga, az esetlegességi elv szűk térre szorítása, a bírói szabad mérlegelés elvi szabállyá emelése s annak a lehető legtágabb körben való érvényesítése, a törvényes vagy kötött bizonyításnak csak a törvényben kijelölt kevés esetre való szorítása, a perbeli cselekvés szabadságának elve, mind, mind azt a célt szolgálják, hogy a bíró a tényállást minél tökéletesebben s a valóságnak megfelelően állapíthassa meg.

XXVII. A per cél elérésének leghathatósabb eszközét mégis a bizonyítékok szabad mérlegelésének megengedésében látom, mert ezzel a törvény a bírót állítja a per középpontjába s így — az esetek túlnyomó részében legalább — a bíró egyéniségén fordul meg a per sorsa.

És ez nem is lehet máskép. Ha a per, mint emberi intézmény, több-kevesebb tökéletlenséget mutat is, azt nem lehet a per cél ellen bizonyítékul felhozni.

A Pp. szabályai a legteljesebb mértékben megadják a lehetőséget arra, hogy a per szabályszerű, visszaéléstől mentes lefolyásánál, amilyen perhelyzetet a törvényhozó a perjogi szabályok megalkotásánál szem előtt tart, a bíró kideríthesse az igazságot.

A bíró feladata azonban sok esetben rendkívül nehéz, főképpen a már említett minősített tényállás megállapításánál, különösen, ha a kiderített tények mibenlétének megállapításához a lelki élet saját-szerűségeinek ismerete szükséges, ahol a szereplő egyének nézetei, érzései stb. játszanak szerepet, nagyon vigyáznia kell a bírónak, hogy azok helyébe ne a saját egyéniségét helyezze, nehogy azokban olyan érzéseket, gondolatokat stb. tételezzon fel, melyek — habár csak tudat alatt is — ő benne, magában vannak meg, mert ez már az igazság rovására menne. Pl. az 1894 : XXXI. tc. 80. §-a szerint a házasság az egyik házafél kérelmére felbontható, ha a másik házafél: a) a házastársi kötelezéseket . . .szándékos magaviselete által súlyosan megsérti. . . c) erkölcstelen életet megátalkodottan folytat. . . stb. Ezekben az esetekben a házasság csak akkor bontható fel, ha a bíró a házafelek egyéniségének és életviszonyainak gondos figyelembevételével meggyőződött arról, hogy a felsorolt okok valamelyike következtében a házassági viszony annyira fel van dülva, hogy a felbontást kérőre nézve a további életközösség elviselhetetlenné vált.

És ha ezen a téren — érthető okokból — gyakrabban fordulhatnak elő téves bírói megállapítások, ez csak azért van, mert a bíró maga is ember.

Innen van, hogy a német birodalmi Pp. szóbeliségére, amelyben pedig a bíró egyénisége nem érvényesül olyan erőteljesen, mint nálunk, azt mondják, hogy az egy művésziileg konstruált ideáljogászra van szabva, vagy hogy bizonyos esetekben (tanuk értékelésénél) a német perrend egy művésziileg konstruált ideálpszichológust tételez fel, amivel szemben azonban helyesen jegyzik meg, hogy a bíró, aki az életet és az embert nem ismeri és nem érti, akkor sem fogja azokat jobban megismerni, ha telítve volna is pszichológiai tudománnyal.⁵¹

Én magam úgy látom, hogy minél tökéletesebb a bíró jogi képzettsége, általános műveltsége, minél nagyobb az ő élettapasztalata s emberismerete, annál nagyobb a biztosítéka annak, hogy az ítélet az igazságnak megfelelő jogi helyzetet teremti. Igaza van Juhász Andornak,⁵² aki szükségesnek tartja, hogy a bíróban a jogi képesítés mellett hiánytalanul meglegyenek a bírói tiszt gyakorlásához megkívánt emberi tulajdonságok is. Jó bíró szerinte csak sokat tapasztalt, bölcs észjárású, embertársai sorsát a szívéen viselő, derült kedélyű, becsületes, erkölcsös, jó ember lehet.

Éppen azért, amikor e feltevések mellett a Pp. s általában a szóbeliségen alapuló modern perrendek a bírót helyezik a per középpontjába, az ő kezébe teszik le a per sorsát, kétségen kívül bizonyosságot tesznek arról, hogy a per céljául az igazság kiderítését tekintik.

S ha konkrét esetben a bírói ítélet a törvényhozó intenciója ellenére az igazságnak nem felel meg, akár a bíróság, akár a felek cselekvényeire vagy mulasztásaira, akár magának a törvénynek a szabályaira vezessük is azt vissza, ebből egyáltalán nem lehet azt következtetni, hogy a per cél nem az igazság kiderítése.

⁵¹ V. ö. *Otto* : i. m. 102. s köv. II.

⁵² Pesti Hírlap, 1931 január 8.

Ezt bizonyítja az eddigieken kívül Perrendünk perorvoslati rendszere is, mely lehetővé teszi a jognak meg nem felelő perbeli állapot megváltoztatását, sokszor olyan tények és bizonyítékok alapján is, melyeket a fél eddig, t. i. az alsó bíróság előtt, nem érvényesített, s mely lehetővé teszi, hogy a fél még a jogerős ítéletet is megtámadhassa.

Mindezekből nemcsak az tűnik ki kétségtelenül, hogy a per céljának az igazság kiderítését kell tekintenünk, hanem az is, hogy a mi Pp.-ünk, amennyire emberileg képzelhető, a lehetőséget is megadja a cél megvalósítására.

S ha a modern európai perrendek egy vagy más irányban kétségeket támaszthatnak is a per célját illetően, a mi perrendünk, mint azt az elmondottakból láthattuk, e kétségeknek elejét veszi s éppen ezért el nem mulaszthatom, hogy ez alkalmat megragadva, a legnagyobb tisztelettel és hálával ne adózzam perrendünk nagynevű alkotója, *Plósz Sándor* emlékezetének.

1682-1967

A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadványai.

I. KÖTET.

1. sz.	Oláh Gábor, Petőfi Sándor. 1923	—50
2. „	Zsigmond Ferenc, Mikszáth írói egyénisége mint kortörténeti dokumentum. 1923.	—80
3. „	Kölcsy Sándor, Emlékbeszéd gróf Tisza István felett. 1923.	—40
4. „	Huss Richard, Der Name der Germanen	2—
5. „	Leffler Béla, Az újabb svéd líráról. (Strindberg, Heidenstam, Fröding, Karlfeldt.) 1923.	—60
6. „	Mitrovics Gyula, Az egység és sokféleség esztétikai elve Az Ember Tragédiájában. 1924.	—50
7. „	Iványi Béla, Debrecen és a budai jog. 1924.	1·50
8. „	S. Szabó József, Műveltségi állapotok, főként az iskolázás Debrecenben a reformáció korában. 1924.	1·40
9. „	Tankó Béla, Kant Immánuel születésének 200-ik évfordulójára. 1924.	—70
10. „	Barabási Kun József, Gróf Tisza István és a tudomány	—70

II. KÖTET.

1. sz.	Révész Imre, A magyar protestantizmus tudományos történetírása. 1924.	—80
2. „	Tóth Lajos, A jogképesség a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetében. 1925.	1·20
3. „	Mitrovics Gyula, Arany János esztétikája. 1925.	1—
4. „	Marton Géza, Vétkességi elv—okozási elv. 1926.	2—
5. „	Lósy-Schmidt Ede, A hortobágyi kőhid építése Debrecen város mátai pusztáján. 1926.	3—
6. „	Császár Elemér, Arany János képzelete. 1927.	1—
7. „	Leffler Béla, Lagerlöf Zelma. 1927.	2·20
8. „	Josephus Salánki, De codice Ovidii et Horatii colligato Debreceniensi. 1927.	—60
9. „	R. Kiss István, Az erdélyi fejedelmek nemzetközi politikája. 1927.	—
10. „	Dezső Gyula, Ingó jelzalog. 1927.	1·20

III. KÖTET.

1. sz.	Harsányi István, Csulyak István élete és munkái	1·50
2. „	Perjéssy Mihály, Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvényről	5—
3. „	Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás racionalizálása	1—

**A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság
I. osztályának kiadványai.**

IV. KÖTET.

1. sz.	<i>Papp Ferenc</i> , Gyulai Pál és Pataki Emilia	—80
2. „	<i>Oláh Gábor</i> , A művészi alkotás lélektana	3·20
3. „	<i>Heisenberg Ágost</i> , Magyarország és Bizánc	—60
4. „	<i>Rácz Lajos</i> , Keleti hatások a görög filozófia kezdeteire	1—
5. „	<i>Boharszik Pál</i> , A kozmogónia problémája	—60
6. „	<i>Erdős Károly</i> , A galatiai probléma	—
7. „	<i>Lósy-Schmidt Ede</i> , Hatvani István élete és művei	4·50
8. „	<i>Peremartoni Nagy Lajos</i> , A harmónia mint filozófiai fogalom	1—
9. „	<i>Varga László</i> , Görög reminiscenciák gr. Széchenyi István műveiben	1·50
10. „	<i>Rácz Lajos</i> , Kazinczy és a sárospataki főiskola	1—

V. KÖTET.

1. sz.	<i>Ijj. Kiss Ferenc</i> , Vörösmarty és Ossian	1·20
2. „	<i>N. Bartha Károly</i> , Magyar néphagyományok, I.	3—
3. „	<i>Fazekas Jenő</i> , Az egyszerű mondat fajtái az északi osztják nyelvben	2—
4. „	<i>Révész Imre</i> , Adalék a magyar—francia sorsközösséghez	—70
5. „	<i>Hankiss János</i> , Emberismeret és irodalom	—60
6. „	<i>Olchváry Zoltán</i> , Tétéles szabályaink a gyakorlat tükrében	1—
7. „	<i>Nizsalovszky Endre</i> , Az érdekkutató jogtudomány	1—
8. „	<i>Pekár Gyula</i> , Tisza István végnapjai	—60
9. „	<i>Pápay József</i> , Északi-osztják medvéennekek	6—
10. „	<i>Bacsó Jenő</i> , A polgári per célja	1·20

Kapható bármely könyvkereskedésben.

Főbizományos : Studium könyvkereskedés, Budapest, IV., Keckseméti-utca 8.